
Solidariteit tussen generaties

Beeldvorming allochtonen/autochtonen genuanceerd

DJAMILA SCHANS

Onze samenleving vergrijsst. Niet alleen de autochtone bevolking wordt ouder, ook de niet-westerse immigrantengroepen. Doordat de overheid zich meer en meer terugtrekt komt de verzorging van de ouderen steeds meer op de schouders van de familie te liggen. In dat verband is het interessant om te kijken naar de solidariteit tussen generaties, ook om te bezien of bestaande beeldvorming over de verschillen wat dat betreft tussen autochtonen en allochtonen met de werkelijkheid overeenstemt.

Immigratie en vergrijzing staan in Nederland hoog op de politieke agenda. Daarbij wordt vaak vergeten dat ook onder de al in Nederland

aanwezige immigrantengroepen de vergrijzing toeneemt. Het aantal oudere immigranten van niet-westerse afkomst zal de komende decennia sterk stijgen. Waren er in 2003 nog 117.000 niet-westerse immigranten ouder dan 55 jaar, in 2020 zullen dat er naar verwachting 354.000 zijn. Oudere immigranten zullen dan meer dan zes procent van alle ouderen in Nederland uitmaken. In de grote steden, waar niet-westerse immigranten oververtegenwoordigd zijn zal dit aandeel vele malen groter zijn.

Behalve deze demografische verschuivingen vinden ook politieke verschuivingen plaats. De laatste jaren ligt de verzorgingsstaat onder vuur. De overheid trekt zich terug, terwijl meer verantwoordelijkheid bij de familie wordt gelegd wanneer het gaat om de verzorging van ouderen en hulpbehoevenden.

Intergenerationele solidariteit

De genoemde demografische en politieke verschuivingen roepen vragen op over intergenerationale solidariteit in Nederlandse en in immigrantenfamilies. Vaak wordt aangenomen dat immigranten uit niet-westerse samenlevingen anders denken over familierelaties dan autoch-

Foto: Morguefile/bjwebbiz

tone Nederlanders. Hier is echter tot nu toe maar weinig onderzoek naar gedaan. Het stereotype beeld van hechte familiebanden in allochtone gezinnen versus de zwakke banden die veel Nederlandse families zouden hebben, leeft bij zowel allochtonen als autochtonen.

Analyses van de NKPS-data laten inderdaad grote verschillen in opvattingen over familiesolidariteit zien. Autochtonen geven aan familiesolidariteit wel degelijk belangrijk te vinden, maar de meesten van hen vinden niet dat kinderen specifieke verplichtingen hebben ten aanzien van hun ouders. Slechts een minderheid vindt dat kinderen hun zieke ouders horen te verzorgen, wekelijks bij ouders die dichtbij wonen op bezoek moeten gaan, of hun bejaarde ouders in huis horen te nemen. De meeste Marokkanen en Turken vinden juist wel dat kinderen dit voor hun ouders moeten doen, terwijl Surinamers en Antillianen een tussenpositie innemen.

Om meer te kunnen zeggen over de opvattingen, verwachtingen en ervaringen van mensen ten aanzien van intergenerationele solidariteit is als aanvulling op de NKPS-survey een kleinschalig kwalitatief onderzoek (minipanel) uitgevoerd onder een selectie van 40 NKPS-respondenten met een Nederlands, Turkse of Surinaamse achtergrond (zie kader).

Het eerste wat opvalt is dat zowel autochtonen als allochtonen ervan uitgaan dat familiebanden bij allochtonen sterker zijn. Intergenerationele solidariteit wordt door – in het bijzonder Turkse – immigranten gezien als een zeer positief kenmerk van hun cultuur waar zij trots op kunnen zijn. Doordat migrantenculturen vaak negatief in het nieuws komen, werd door de respondenten sterk de nadruk gelegd op de ‘superieure’ familiebanden in hun eigen cultuur vergeleken met die van Nederlandse autochtonen. Inderdaad doen Turkse ouders en kinderen veel voor elkaar en is er regelmatig contact – ook als de ouders zijn teruggekeerd naar Turkije. Resultaten voor de groep Nederlandse autochtonen laten evenwel zien dat hulpuitwisseling ook onder autochtonen veel voorkomt. Vooral ouders van middelbare leeftijd zijn een bron van steun voor hun jongvolwassen kinderen en bieden hulp bij uiteenlopende zaken als verhuizen, oppassen, financiën en geven advies. In de Surinaamse groep valt op dat intergenerationele solidariteit voornamelijk voorkomt tussen moeders en kinderen terwijl vaders door hun vaak marginale rol in het gezin van minder belang zijn.

Specifieke problemen

Intergenerationele relaties in migrantenfamilies kennen ook enkele specifieke problemen, zo blijkt uit het onderzoek. Vergeleken met Nederlandse ouders waren Turkse ouderen in hogere mate afhankelijk van de steun van hun kinderen door bijvoorbeeld taalproblemen en onbekendheid met andere vormen van geïnstitutionaliseerde hulp. Deze afhankelijkheid van ouders van hun kinderen kan een verandering in de machtsrelaties binnen de familie veroorzaken die kan leiden tot spanningen.

Zo zegt een Turkse vader die niet zo goed Nederlands spreekt over zijn dochter van 18:

De grootschalige NKPS-enquêtes zijn geschikt om kwantitatieve uitspraken te doen die generaliseerbaar zijn naar de Nederlandse bevolking (of een deel daarvan); algemene trends en patronen in familierelaties kunnen worden onderzocht en hypothesen over causale relaties getoetst. De enquêtes – met standaard antwoordcategorieën – geven echter geen gedetailleerde inzichten in persoonlijke ervaringen van specifieke individuen of groepen mensen. Daarom worden er aanvullend kwalitatieve data verzameld in kleine ‘minipanel’-studies. Deze studies zijn vaak gericht op een specifiek onderwerp en op een specifieke groep mensen. Bij een relatief klein aantal mensen wordt met een ‘open benadering’ gedetailleerde informatie verzameld, bijvoorbeeld aan de hand van diepte-interviews. Hierbij kunnen onderliggende mechanismen van patronen die in kwantitatief onderzoek zijn gevonden aan het licht komen, en kan er meer aandacht gaan naar ambigue of complexe gevoelens van individuen of naar complexe interactieprocessen tussen familieleden. In het bijzonder als het om gevoelige aspecten van familierelaties gaat, zijn kwalitatieve methoden zeer geschikt. Het doel van dit soort onderzoek is niet om uitspraken te doen die gegeneraliseerd kunnen worden naar bevolkingsgroepen, maar theoretische generalisatie is soms wel mogelijk. Er zijn inmiddels 12 minipanelen afgerond of gaande, waarbij gebruik wordt gemaakt van open of semi-gestructureerde interviews, soms in combinatie met korte vragenlijsten of vignettes. Soms worden individuen geïnterviewd, soms ook andere familieleden, zoals partners. De NKPS biedt zo de mogelijkheid om kwantitatieve en kwalitatieve data, elk met hun eigen voordelen, te combineren.

“Laatst had mijn dochter voor mij een afspraak bij de arts gemaakt om 09.00 uur terwijl ik die week nachtdienst heb. Dan kan ik toch niet zo vroeg naar de arts? Ik vraag me dan af, waarom mijn dochter niet zelf kan bedenken dat die afspraak te vroeg is. Ik werd kwaad op haar en vroeg een nieuwe afspraak te maken. Ze zei dat de assistente die afspraak had gegeven, omdat er op die dag geen andere afspraak mogelijk was.....”

Dezelfde dochter geeft echter aan dat zij vindt dat er teveel van haar wordt verwacht, ook in vergelijking met wat er van haar broer wordt verwacht:

“Mijn broer helpt bv 1 of 2 keer maar de derde keer zegt hij toch dat hij niet alsmaar met hun zaken bezig kan zijn. Hij kan kwaad weglopen omdat hij vindt dat mijn vader dezelfde dingen vraagt of dezelfde dingen zegt. Ik zou dit ook hebben, maar als meisje doe ik het toch zonder het te laten merken.”

Ook als kinderen lange tijd gescheiden zijn geweest van hun ouder(s) doordat zij achterbleven bij (groot)ouders in het land van herkomst kan dat gevolgen hebben voor de latere relatie tussen volwassen kinderen en hun ouders, vooral als kinderen zich in de steek gelaten voelden en niet goed werden opgevangen in het land van herkomst.

Tot slot

Concluderend kan worden gesteld dat de veronderstelde dichotomie tussen op de familie gerichte migranten en individualistisch ingestelde autochtonen een versimpeling van de werkelijkheid is. Niet alleen bestaan er verschillen tussen migrantengroepen, ook binnen migrantengroepen verschillen niveaus van intergenerationele solidariteit. Het onderzoek laat ook zien dat, hoewel autochtone Nederlanders veel minder geneigd zijn om het eens te zijn met algemeen gestelde normen over solidariteit tussen de generaties, dit hen er niet van weerhoudt om sterke intergenerationele banden binnen hun eigen familie te hebben.

LITERATUUR:

- Liefbroer, A. en C. Mulder (2004), Op je familie kun je rekenen; opvattingen over familiesolidariteit onder autochtonen en allochtonen. *Demos*, 20 (10). pp. 87-88.
- Schans, Djamilia (2007), Ethnic diversity in intergenerational solidarity. Utrecht: ICS dissertation series.
- Schellingerhout, R. (2004), Cijferrapport allochtone ouderen. Den Haag: SCP.

Dr. D. Schans, Universiteit van Amsterdam. E-mail: j.m.d.schans@uva.nl

ONDERZOEK MINIPANEL

In totaal zijn 40 respondenten tussen de 18-69 jaar met een Turkse, Nederlandse of Creools-Surinaamse achtergrond geïnterviewd. Er zijn meer vrouwen geïnterviewd dan mannen, vooral in de Creools-Surinaamse groep. De semi-gestructureerde interviews, die tussen de een en twee uur duurden, gingen over de opvattingen, verwachtingen en ervaringen van de respondent ten aanzien van intergenerationele solidariteit. Door een breed leeftijdsbereik te hanteren, konden verschillende generaties met elkaar worden vergeleken. Net als in de NKPS zijn ook in het minipanel waar mogelijk meer leden van één familie geïnterviewd.